Arkivering och återanvändning av kvalitativa data

Policy trender och akademiska kontroverser

Syftet med denna text är att dra uppmärksamhet till några problematiska aspekter som hänger ihop med den aktuella forskningens infrastrukturprojekt. Det är arkivering och återanvändning av kvalitativa data i Sverige.

Medan digital arkivering av kvantitativa data i de flesta i-länder är lika gammal som den digitala tekniken i sig, så är idéer om digital arkivering av kvalitativa data av ganska sent datum. Internationellt började frågan om arkivering av kvalitativa data aktualiseras först för fem, sex år sedan, efter det att två OECD-dokument presenterats, *Declaration on Access to Research Data from Public Funding* från 2004 och *Principles and Guidelines for Access to Research Data from Public Funding* från 2006. I EU och i Sverige sammanföll dessa initiativ med satsning på en alleuropeisk forskningsinfrastruktur, som initierades *av European Strategy Forum for Research Infrastructures*.

De första konkreta åtgärderna i Sverige vidtogs 2005, när Vetenskapsrådets styrelse inrättade *Kommittén för forskningens infrastrukturer* (KFI) i syfte att bygga upp en strategi för uppbyggnad av den svenska forskningens infrastruktur. Kommitténs arbete resulterade i *Vetenskapsrådets guide till infrastrukturen* (2006), som beskriver nödvändiga långsiktiga förutsättningar för att svensk forskning i framtiden ska producera forskning av högsta kvalitet

Som en del av det allmänna infrastrukturprojektet och inom området för humaniora och samhällsvetenskap, har Vetenskapsrådet år 2006 också inrättat *Expertgrupp för databasinfrastruktur* (DISC), med syfte att upprätta databaser och utveckla effektiva instrument för delning av forskningsdata. För mer praktiskt arbete i detta sammanhang grundades 2007 *Svensk Nationell Datatjänst* (SND), med syfte att säkra tekniska, administrativa, juridiska och pedagogiska resurser för insamling och lagring av forskningsdata (både kvantitativa och kvalitativa) och göra dem tillgängliga för andra forskare.

När det gäller lagring och återanvändning av kvalitativa forskningsdata, finns det dock några viktiga aspekter i sammanhanget som inte är helt problemfria. Dessa aspekter kan sammanfattas i tre punkter.

För det första finns det många tecken på att infrastrukturen för arkivering och återanvändning av kvalitativa data i Sverige utvecklas utan en aktiv medverkan och/eller tillräcklig representation av de forskare som sysslar med kvalitativ forskning. En stor del av forskarsamfundet verkar inte ens vara medvetet om vad som pågår. En undersökning med humanister och samhällsvetare, 549 professorer och 1147 doktorander, på olika svenska lärosäten, som genomfördes 2008 av just SND, visade att bara 11 procent av professorerna och 1 procent av doktoranderna var välbekanta med

Vetenskapsrådets guide till infrastrukturen, ett av de viktigaste dokumenten i sammanhanget. När det gäller kunskapen om de ovan nämnda OECD-dokumenten, hade 75 procent av alla deltagarna (61 procent av professorerna) aldrig hört talas om dessa dokument.

För det andra finns det många tecken på att arbetet kring utvecklingen av forskningens infrastruktur tar sin utgångspunkt i en så kallad nypositivistisk epistemologi eller i den typ av epistemologisk teori som kallas *foundationalism*, enligt vilken kvalitativa data behandlas på samma sätt som kvantitativa data, med alla de metodologiska problem som kommer som konsekvens av detta. I Storbritannien, där de första systematiska politiska åtgärderna riktade mot arkivering och återanvändning av kvalitativa data genomfördes i mitten av 1990-talet (ungefär tio år tidigare än i resten av världen), pågår idag en fullskalig debatt om relevanta epistemologiska/metodologiska, etiska/juridiska, politiska/ideologiska och praktiska/tekniska frågor i sammanhanget.

För det tredje tog det i det brittiska fallet nästan tio år innan forskarna började ta dessa problem på allvar och ta del i debatten med fullt engagemang medan i Sverige däremot finns det mycket få tecken, om ens något enda, på att en liknande debatt överhuvudtaget har inletts.

Samtidigt har resultatet av den nya arkiveringspolitiken i Storbritannien hittills varit ganska blygsamt. Forskarna är fortfarande tveksamma till att deponera sina kvalitativa data i arkiv, samtidigt som det fortfarande bara finns några få vetenskapliga publikationer som är baserade på analys av andras kvalitativa data.

Det är någonting som de som sysslar med utvecklingen av kvalitativ databasarkivering i Sverige behöver vara medvetna om, inte minst därför att i Sverige existerar ett juridiskt problem som inte hade funnits i Storbritannien. SND främjar nämligen för närvarande aktivt arkivering av kvalitativa data, samtidigt som det enligt *Personuppgiftslagen*, 1998:204 är olagligt att använda forskningsdata till annat än det specifika projekt för vilket uppgifterna samlades in. SND har formellt informerat regeringen om ”problemet”, men om och när den politiska processen att anpassa lagstiftningen till behov av ytterligare utveckling av infrastrukturen för forskning kommer att ske, är det i nuläget omöjligt att få ett svar på. Under tiden gör SND alla nödvändiga administrativa och tekniska förberedelser för att göra dessa data tillgängliga för återanvändning någon gång i framtiden. Således har vi en märklig situation där SND aktivt främjar dataarkivering utan att göra återanvändningen av data möjlig.

Är det rätt eller fel? Denna krönikas ambition är inte att ge svar på denna eller andra tangerande frågor. Det enda som kan bestämt påstås är att det är fel att dessa frågor tas upp och behandlas utan en bred anslutning av alla samhällsvetenskapliga forskare vars vardagliga forskning så småningom kommer att påverkas mest av de förändringar som nu pågår.

Zoran Slavnic, Norrköping
Medlem i Sociologförbundets styrelse